

บทที่ ๓

แนวคิดปรัชญาจารวาก

ในบทนี้ ผู้วิจัยศึกษาลัทธิจารวากในปรัชญาอินเดีย เพราะคำว่า จารวาก หมายถึง คำพูดปากหวาน พูดนิยมนำไปทางวัตถุ พวกนับถือลัทธิจารวากยึดถือว่าประสบการณ์ทางสัมผัสเท่านั้นเป็นแหล่งที่ทำให้ความรู้ที่แน่นอนและถูกต้องอย่างเดียว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแหล่งความรู้ในทางอ้อมและความรู้อันเกิดมาจากการอนุมาน ความรู้อันได้มาจากการเรียนหรือการบอกกล่าวจากคนอื่นเป็นความรู้ที่ไม่สามารถเชื่อถือได้และพิสูจน์ให้เห็นได้ ความรู้เหล่านั้นนำไปสู่ความเข้าใจผิดเสมอ โดยเหตุผลนี้จึงไม่ควรมีความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เว้นไว้แต่สิ่งนั้นรู้ได้โดยผ่านความรู้สึทางผัสสะ^๑ ซึ่งปรัชญาจารวากเป็นลัทธิความเชื่อที่นิยมโลกหรือโลกายัต (World Affirming) ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเป็นเจ้าอย่างสิ้นเชิง ทั้งไม่เชื่อในเรื่องของบุญ บาป นรก สวรรค์ เทวดา ภูตผีปีศาจ ถือว่าวัตถุเท่านั้นที่เที่ยงแท้แน่นอน ส่วนจิตหรือความรู้คือผลผลิตของวัตถุ ปรัชญาจารวากมีความเชื่อในการแสวงหาความรู้เช่นเดียวกับปรัชญาสารนิยมนำไปว่าแหล่งความรู้ที่แน่นอนและถูกต้องได้มาจากประสาทสัมผัสหรือความรู้เชิงประจักษ์ หรือสัญชาตญาณ (Perception) ความรู้ที่ได้จากเหตุผล จากสิ่งคล้อย จากสิ่งที่ผุดออกมาทางความคิด เป็นเพียงความเชื่อ ไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง^๒ จากคำกล่าวมานี้จึงควรที่จะศึกษาถึงแนวความคิดทางอภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์ในปรัชญาจารวาก ซึ่งมีสาระที่ศึกษาต่อไป

๓.๑ แนวคิดทางอภิปรัชญาในปรัชญาจารวาก

อภิปรัชญา^๓ (Metaphysics) ซึ่งตามนัยความหมายว่าเป็นปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยสิ่งเป็นจริง เช่น พระเป็นเจ้า (God) โลก (World) วิญญาณ (Soul) สาระ (Substance) เจตจำนงเสรี (free will) ดังนั้น อภิปรัชญา คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความจริงแท้เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับภาวะ

^๑ สนั่น ไชยานุกุล, ปรัชญาอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๔๘.

^๒ สุวัฒน์ จันทระจาง, นายแพทย์, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๖๒), หน้า ๗๑.

ความมีความเป็นว่า อะไรที่มีอยู่จริงเพียงใด แค่นั้น สิ่งที่เราเรียกว่าความมีสิ่งที่มีองค์ภาวะความ
จริงแท้และสิ่งจริงแท้ ดังนั้น ลัทธิวัตถุนิยมที่ถูกเรียกตามความคิดในอภิปรัชญา (Metaphysics)
ที่ได้ยึดถือว่า “วัตถุเท่านั้นเป็นสิ่งเที่ยงแท้แน่นอนแต่อย่างเดียวส่วนสิ่งอื่นนอกจากนี้แล้วเป็น
ความคิดลม ๆ แล้ง ๆ ทั้งสิ้น” ลัทธินี้ได้ให้คำอธิบายว่า จิต และ ความรู้ เป็นแต่เพียงผล
พลอยได้ที่ผลิตออกมาจากปฏิกิริยาของวัตถุเท่านั้น วัตถุอย่างเดียวยังเป็นสัจธรรมเพราะว่าวัตถุ
เราสัมผัสได้และรู้ได้ทางผัสสะ อภิปรัชญาของปรัชญาจารย์วากมีเนื้อหาขอบข่ายตั้งอยู่บน
ฐานของญาณวิทยาจารย์วาก กล่าวคือ ความจริงที่รู้ได้ทางประจักษ์ประมาณเท่านั้น สิ่งใดที่ไม่
อาจรู้ได้ทางประจักษ์ประมาณหรือทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วพวกจารย์วาก
จะบอกว่าสิ่งนั้นไม่มีอยู่จริง เช่น โลกหน้า นรก สวรรค์นิพพานหรือโมกษะ ตลอดจนวิญญาณ
หรือชีพหรือชีวิตเขาบอกว่าไม่มี เพราะไม่อาจรู้ได้ทางประสาทสัมผัส ๕ เพราะปรัชญาจารย์วาก
เป็นปรัชญาวัตถุนิยม (materialism) โดยลัทธินี้ยืนยันว่าสารหรือวัตถุเท่านั้นเป็นความจริง
อันติมะ แนวความคิดทางปรัชญาจารย์วากสืบเนื่องมาจากแนวความคิดทางญาณวิทยาของลัทธินี้
เมื่อปรัชญาจารย์วากถือว่าความรู้ได้รับทางประสาทสัมผัสหรือความรู้ประจักษ์เท่านั้นเป็น
ความรู้ที่ถูกต้อง สิ่งใดที่ประจักษ์โดยประสาทสัมผัสไม่ได้ก็ย่อมได้ชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ตาม
ทฤษฎีของลัทธินี้ ฉะนั้น นรก สวรรค์ ชีวิตในโลกหน้า วิญญาณหรืออาตมัน พระเป็นเจ้าจึง
เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง เพราะสิ่งเหล่านี้รับรู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส สิ่งที่มีอยู่จริงตามทฤษฎี
ของพวกจารย์วากจึงมีเพียงวัตถุและสมบัติเท่าที่รับรู้ได้ของวัตถุเท่านั้น อภิปรัชญาของจารย์วาก
แบ่งพิจารณาได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ^๔

๑. ยืนยันว่าสรรพสิ่งเกิดจากการรวมตัวของธาตุ ๔

๒. ปฏิเสธการมีอยู่ของโลกหน้าและตัวตนหรืออาตมัน

๓. ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเป็นเจ้า

๑. ยืนยันว่าสรรพสิ่งเกิดจากการรวมตัวของธาตุ ๔

ปรัชญาแบบอื่นๆ ของอินเดียส่วนมากมีความเชื่อว่า โลกและสิ่งต่างๆ ในโลก
ประกอบขึ้นด้วยธาตุ ๕ อย่าง คือ ธาตุดิน (earth) ธาตุน้ำ (water) ธาตุลม (air) ธาตุไฟ (fire)
และอากาศธาตุ(ether) แต่จารย์วากกล่าวว่าโลกและสิ่งต่างๆ ในโลกประกอบขึ้นด้วยธาตุเพียง ๔
คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ถือว่าเป็นปฐมของสรรพสิ่ง รวมทั้งมนุษย์และสัตว์เป็นสิ่งที่เห็นได้จับต้อง

^๔ สุนทร ฌ รังษี, รศ.ดร., ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕-๖๖.

ได้และมืออยู่จริง^๕ โดยไม่ยอมรับการมีอยู่ของอากาศธาตุ เพราะถือว่าอากาศธาตุเรารู้ด้วยประสาทสัมผัสไม่ได้ รู้ได้ด้วยการอนุมานเพียงอย่างเดียว แต่จากรวาทปฏิเสธรการอนุมาน จึงพลอยปฏิเสธการมีอยู่ของอากาศธาตุไปด้วย ปรัชญาจารย์วาทถือว่าโลกและทุกสิ่งในโลกเกิดขึ้นด้วยการที่ธาตุทั้ง ๔ ประชุมกัน เมื่อธาตุทั้ง ๔ มารวมกันอย่างถูกต้องก็เกิดพืชพันธุ์มนุษย์และสัตว์น้ำขึ้นมา ธาตุทั้ง ๔ เป็นสิ่งเที่ยงแท้และดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ แต่สิ่งซึ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุทั้ง ๔ นั้นไม่เที่ยง มีการเกิดขึ้น เปลี่ยนแปรและเสื่อมสลายไปในที่สุด ความตายของมนุษย์ สัตว์และพืชเกิดขึ้นจากการที่ธาตุทั้ง ๔ แยกตัวออกจากกันนั่นเอง

ตามหลักอภิปรัชญาของจารย์วาทแสดงว่า โลกประกอบขึ้นด้วยวัตถุธาตุ ๔ อย่างเท่านั้นคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และไม่ยอมรับอากาศธาตุ เพราะมองไม่เห็นหรือรู้ไม่ได้ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย วัตถุธาตุทั้ง ๔ อย่างนี้ ผสมกันเองโดยบังเอิญไม่มีใครหรือผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติใดๆ มาบังคับหรือทำให้มันรวมตัวกัน การรวมตัวของวัตถุธาตุต่างๆ ก่อให้เกิดผลต่างกัน ๒ ประการ คือ

๑. การรวมตัวชนิดหนึ่งก่อให้เกิดชีวิตขึ้นมา เช่น คน สัตว์ พืช

๒. การรวมตัวอีกชนิดหนึ่งไม่ก่อให้เกิดชีวิต เช่น กรวด หิน ดิน ทราช แผ่นดิน

อภิปรัชญาจารย์วาทกล่าวว่า ชีวิตเป็นผลิตผลของวัตถุธาตุเพราะเกิดขึ้นมาจากการรวมตัวของวัตถุธาตุ ๔ เพราะชีวิตหาได้มีอยู่ก่อนการรวมตัวของวัตถุธาตุทั้ง ๔ อย่างนั้นไม่เปรียบเทียบ ความแดงของน้ำหมากซึ่งเกิดขึ้นมาจากการผสมของหมาก พลู ปูน อย่างถูกต้อง ความแดงนั้นหาได้มีอยู่ก่อนการผสมของสิ่งเหล่านั้นไม่ ความแดงไม่ได้อยู่ในหมากหรือพลูหรือปูนมาก่อนเลย แต่ความแดงนั้นเกิดขึ้นเมื่อสิ่ง ๓ สิ่งนั้นผสมกันแล้ว ชื่อนี้ฉันใด ชีวิตก็เหมือนกัน ไม่ได้อยู่ในธาตุดิน หรือธาตุน้ำ หรือธาตุลม หรือธาตุไฟอย่างใดอย่างหนึ่งก่อน แต่เกิดขึ้นเมื่อธาตุ ๔ ผสมกันนั่นเอง จึงถือว่าเป็นผลิตผลของวัตถุ

อุปมาอีกอย่างหนึ่งในเรื่องเดียวกันนี้คือ จารย์วาทได้เปรียบเทียบว่าความเมานั่นหา มีอยู่ในเครื่องปรุงของน้ำมาแต่ละอย่างไม่ แต่เกิดขึ้นเพราะเครื่องปรุงผสมกันถูกส่วนฉันใด ชีวิตก็เกิดจากการผสมของธาตุถูกส่วนฉันนั้น

ฉะนั้น เมื่อชีวิตเป็นผลิตผลของวัตถุธาตุดังกล่าว ถ้าเมื่อใดวัตถุธาตุทั้ง ๔ อย่าง แยกออกจากกัน เมื่อนั้นชีวิตก็พลันดับไปด้วย และเมื่อธาตุทั้ง ๔ อย่างผสมกันอย่างถูกต้อง ชีวิตก็เกิดขึ้นมาอีก แต่จะหาชีวิตเดิมสืบต่อมาเกิดใหม่ไม่ จึงกล่าวได้ว่า ชีวิตนี้ไม่เที่ยงมีขึ้นครั้งเดียวเท่านั้นแล้วดับไป ไม่มีชีวิตชนิดถาวรเลย เพราะเราไม่อาจพิสูจน์ได้ว่ามีชีวิตเช่นนั้นอยู่

^๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์ ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๕.

จริง เนื่องจากชีวิตไม่มีอยู่จริงดังกล่าวมา วิญญาณหรือชีพ (Soul) ของคนและสัตว์ก็ไม่มีจริง เพราะพิสูจน์ทางประสาทสัมผัส ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ จารวากจึงกล่าวโจมตีความเชื่อพระเป็นเจ้าว่าเป็นความเชื่อโง่ๆ พระเป็นเจ้าไม่มี นรก สวรรค์ ไม่มีผู้ที่สอนให้เชื่อเรื่องนี้เป็นคนหลอกลวงเพื่อหวังลาภผลแก่ตนเอง ความจริงแล้วเรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่โกหกทั้งสิ้น เพราะถ้ามีจริงเราก็อาจจะพิสูจน์ได้ทางประสาทสัมผัสหรือประจักษ์ประมาน^๖

๒. ปฏิเสธการมีอยู่ของโลกหน้าและตัวตนหรืออาตมัน

จารวากถือว่าจิตหรือวิญญาณหรืออาตมันเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริงเป็นเอกเทศจากร่างกายซึ่งประกอบด้วยธาตุ ๔ เมื่อใดที่ธาตุทั้ง ๔ มารวมกันเข้า อย่างถูกต้อง สิ่งที่เราเรียกว่าจิต วิญญาณหรืออาตมันซึ่งมีสัมปชัญญะและสามารถรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ก็เกิด เพราะฉะนั้นจิตจึงเป็นเพียงผลพลอยได้ที่เกิดจากการรวมตัวของวัตถุ สัมปชัญญะหรือความรู้สึกรู้ตัว (Consciousness) ที่เนื่องกับจิตไม่ใช่อื่นไกล ที่แท้ก็คือคุณสมบัติของวัตถุหรือสสารนั่นเองเมื่อปูนขาวผสมกับขมิ้นเกิดมีสีแดงขึ้นฉนั้นใด ธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เมื่อรวมกันเข้าแล้วก็เกิดเป็นจิตซึ่งมีสัมปชัญญะขึ้นฉนั้น เราไม่เคยพบจิตหรือสัมปชัญญะที่มีอยู่ปราศจากร่างกายซึ่งเป็นวัตถุจึงเป็นการกล่าวที่เหลวไหลไร้สาระ

ปรัชญาจารวากไม่ยอมรับในความมีอยู่ของวิญญาณหรืออาตมันที่ระบบอื่นๆ ของปรัชญาอินเดียเชื่อว่ามีอยู่จริงและเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้อยู่ยงคงกระพันไม่แตกดับไปพร้อมกับร่างกายและสามารถเคลื่อนจากร่างเดิมที่แตกดับแล้วไปอาศัยอยู่ในร่างกายใหม่ได้ จารวากกล่าวว่าความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่อที่เหลวไหลและงมงาย เพราะสิ่งที่เรียกว่าวิญญาณหรืออาตมันนี้เราไม่เคยมีประสบการณ์เลยไม่ว่าจะด้วยการเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส หรือด้วยการสัมผัส การยืนยันว่ามีสิ่งซึ่งเราไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสใดๆ ก็เหมือนกับการยืนยันว่ามีบุตรชายของผู้หญิงที่เป็นหมัน และยังการยืนยันว่าสิ่งที่เรารับรู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสเป็นสิ่งอมตะ ก็ยังเป็นการเลอะเลือนมากขึ้นเหมือนกับยืนยันว่าบุตรชายของผู้หญิงเป็นหมันครองราชย์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิฉนั้นใดฉนั้น จารวากถือว่าการยืนยันเช่นกล่าวนี้เป็นเรื่องเหลวไหลโดยสิ้นเชิง

ปรัชญาจารวากปฏิเสธการมีอยู่ของตัวตนที่เที่ยงแท้หรืออาตมัน ก็ได้ชื่อว่าปฏิเสธเรื่องชีวิตในโลกหน้า หรือชีวิตหลังจากตายไปแล้วไปด้วยในตัว จารวากเห็นว่าการสอนเรื่องโลกหน้าหรือเรื่องตายแล้วเกิดใหม่เป็นการสอนของพวกพระที่โง่เขลาและดำรงชีพอยู่ด้วยการลวงโลก พวกเขามุ่งหลอกลวงคนโง่เพื่อการดำรงชีพของตนเองเท่านั้น จารวากมีทรรศนะว่า

^๖ อติศักดิ์ ทองบุญ, ราชบัณฑิต, ปรัชญาอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕-๒๖.

มนุษย์เกิดหนเดียวตายหนเดียว ความตายคือโมกษะ ความทุกข์ทั้งปวงหมดสิ้นไปเมื่อคนหมด
ลมหายใจ โลกหน้าไม่มีนรกและสวรรค์ก็ไม่มี

๓. ปฏิเสธความมีอยู่ของพระเป็นเจ้า

ปรัชญาจารย์วากปฏิเสธความมีอยู่ของพระเป็นเจ้าสูงสุด ซึ่งปรัชญาฮินดูระบบ
อื่นๆ เชื่อว่าทรงเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งที่มีปรากฏอยู่ในธรรมชาติ จารวากถือความเชื่อ
เช่นนี้เป็นความเชื่อที่เหลวไหลมกมาย เช่นเดียวกับความเชื่อว่ามีอาตมันหรือตัวตนที่เที่ยงแท้
สามารถดำรงอยู่ได้ต่อไปหลังจากการแตกดับของร่างกายที่เป็นวัตถุ หากพระเป็นเจ้ามีจริงอย่าง
ที่คนบางพวกเชื่อกัน พระองค์ก็ต้องปรากฏให้เราได้รับรู้ในความมีอยู่ของพระองค์ได้ด้วย
ประสาทสัมผัสเช่นเดียวกับที่เรารับรู้ในความมีอยู่ของวัตถุในโลกภายนอก แต่ความเป็นจริงเรา
ไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของพระองค์ในลักษณะดังกล่าวเลย เพราะฉะนั้น
พระเป็นเจ้าจึงไม่มีอยู่จริง โลกไม่ได้เกิดจากการสร้างสรรค์ของพระเป็นเจ้า แต่เกิดขึ้นเองตาม
ธรรมชาติโดยการรวมตัวของธาตุทั้ง ๔

ปรัชญาบางระบบมีทฤษฎีว่าสิ่งที่มียู่หรือปรากฏอยู่ย่อมเป็นผลที่เกิดมาจาก
เหตุไม่มีอะไรที่จะเกิดขึ้นลอยๆ โดยปราศจากเหตุ โลกที่ปรากฏอยู่และสิ่งที่มีอยู่ในโลก
ทั้งหมดย่อมได้ชื่อว่าเป็นผลและสิ่งที่จะบังเกิดให้เกิดผลอันวิจิตรพิสดารเช่นนี้ขึ้นได้ ก็มีแต่
พระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงปัญญอันหาที่สุดมิได้เท่านั้น ในเรื่องนี้จารวากค้านว่า หากถือว่าสิ่งที่มีอยู่
เป็นผลที่เกิดมาจากเหตุ พระเป็นเจ้าหากมีจริงก็ชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่เช่นกัน เพราะฉะนั้นพระองค์
ก็ต้องเป็นผลที่มาจากเหตุ เมื่อเป็นเช่นนี้พระเป็นเจ้าก็ต้องมีผู้สร้างและจะต้องมีผู้สร้างผู้สร้าง
พระเป็นเจ้าต่อๆ ไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าถือว่าพระเป็นเจ้าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เองโดยไม่มี
ผู้สร้างอย่างที่สูงนับถือพระเป็นเจ้าชอบอ้าง ก็ทำไมโลกที่เราอาศัยอยู่จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ
บ้างไม่ได้ จารวากจึงสรุปว่า พระเป็นเจ้าไม่มี โลกเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติโดยการรวมตัวของ
ธาตุทั้ง ๔ การเชื่อว่ามีพระเป็นเจ้าและโลกเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของพระองค์ เป็นความ
เชื่อของคนโง่ ผู้ใดกล่าวสอนประชาชนเช่นนั้น ผู้นั้นเป็นผู้กล่าวความเท็จหลอกลวงประชาชน
มอมเมาประชาชนด้วยความเชื่ออันงมงายไร้สาระ

ดังนั้น อภิปรัชญาจารย์วากเชื่อว่า สิ่งที่แท้จริงและสิ่งที่มีอยู่จริงมีอย่างเดียวกันเท่านั้น
คือ วัตถุธาตุ หรือธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสิ่งที่เห็นได้ รู้ได้ สัมผัสได้ และมีอยู่จริง ส่วน
อาตมัน พระผู้เป็นเจ้าเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง เป็นความคิดเพื่อฝืนของนักหลอกลวง ธรรมชาติ

รอบตัวเราได้ให้ประโยชน์และเอื้ออำนวยต่อความสุขของมนุษย์อยู่แล้วในขณะที่มีชีวิต ด้วยเหตุนี้เราจึงเรียกปรัชญานี้ว่า วัตถุนิยมหรือสสารนิยม^๓

๓.๒ แนวคิดทางญาณวิทยาในปรัชญาจารวาก

ญาณวิทยา คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้หรือทฤษฎีความรู้ (The theory of knowledge) ปรัชญาอินเดียทุกสำนักพยายามจะพิสูจน์ให้เห็นว่า ความจริงหรือสัจธรรมนั้นคืออะไร มนุษย์เราสามารถจะรู้สัจธรรมนั้นได้หรือไม่ ถ้ารู้ได้จะรู้ได้อย่างไร ทางไหน และอะไรคือที่มาของความรู้

คำว่า ความรู้ ตามบทนิยามของปรัชญาอินเดียทั่วไปมี ๒ ชนิด คือ (๑) ความรู้แท้ (Valid knowledge) (๒) ความรู้ที่ไม่แท้ (non-Valid knowledge)^๔ ความรู้แท้เรียกว่า ประมา และเรียกที่เกิดความรู้แท้หรือแหล่งความรู้แท้ว่า ประมาณ ซึ่งมีหลายอย่างตามความเชื่อของปรัชญาต่างๆ โดยทั่วไปความรู้แท้ หมายถึง ความรู้ตรง (Direct knowledge) เป็นความรู้ที่ผู้รู้ประสบโดยตรงด้วยตนเอง และถูกต้องตามความเป็นจริงเป็นความรู้ใหม่ไม่ใช่ความจำและความคิด ส่วนความรู้ไม่แท้ คือ ความรู้ที่ได้มาจากคำบอกเล่า หรือโดยอาศัยแหล่งความรู้บางอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้รู้ไม่ได้ประสบกับสิ่งนั้นโดยตรงด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น เราเห็นโต๊ะเขียนหนังสือ การเห็นนั้นเป็นความรู้ตรง เพราะโต๊ะซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกรู้กับผู้รู้คือตัวเรา ไม่มีอะไรคั่นกลางความรู้เรื่องโต๊ะเกิดขึ้นโดยอาศัยการเห็นของเราโดยตรง ซึ่งต่างกับคำบอกเล่าที่ว่า ความรู้เรื่องโต๊ะเกิดขึ้นโดยอาศัยการเห็นของเราโดยตรง ซึ่งต่างกับคำบอกเล่าที่ว่า ในอเมริกามีตึกระฟ้า แม้เราจะเชื่อว่าผู้บอกเล่าควรเชื่อได้ก็ตาม แต่เรายังสงสัยในความรู้เรื่องตึกระฟ้าอยู่นั้นอยู่ไม่มากนัก ความรู้ชนิดนี้ชื่อว่า ความรู้ไม่ตรง^๕

ปรัชญาอินเดียมีความเห็นต่างกันในเรื่องจำนวนแหล่งที่มาของความรู้แท้ กล่าวคือ สำนักปรัชญาจารวากเชื่อว่าความรู้แท้มีอย่างเดียว คือ ประจักษ์ประมาณ^๖ พุทธปรัชญาสำนักไวภยิกะ พุทธปรัชญาสำนักโยคจาร และสำนักปรัชญาไวเศยิกะเชื่อว่ามี ๒

^๓ บุญมี แท่นแก้ว, **ปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๕๔.

^๔ พระมหาชวน สิริธมฺโม, “ปรัชญาจารวาก”, ใน **มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑๖๐ ปี**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๒๒๑.

^๕ อธิศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดีย**, หน้า ๒๐.

^๖ พระครูโฆสิตพุทธศาสน์, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : ประชุมสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๔.

อย่าง คือ ประจักษ์ประมาณและอนุมานประมาณ^{๑๑} สำนักปรัชญาเซน และสำนักปรัชญาสาขายะ เชื่อว่ามี ๓ คือ ประจักษ์ประมาณ อนุมานประมาณ และศัพท์ประมาณ^{๑๒} สำนักปรัชญานายะ เชื่อว่ามี ๔ คือ ประจักษ์ประมาณ อนุมานประมาณ ศัพท์ประมาณ และอุปมานประมาณ^{๑๓} สำนักปรัชญามีมางสาเชื่อว่ามี ๖ คือ ความรู้โดยประจักษ์ (ประจักษ์ประมาณ Perception) ความรู้โดยการอนุมาน (อนุมานประมาณ inference) ความรู้โดยการเปรียบเทียบ (อุปมานประมาณ Comparison) ความรู้โดยการบอกเล่า (ศัพท์ประมาณ verbal testimony) ความรู้โดยครรชนินัย (อรรถาปัติติ implication) ความรู้โดยการปฏิเสธ (อนุปลัทธิ negation; non-perception)^{๑๔}

ดังนั้น จึงสรุปความทฤษฎีความรู้ในปรัชญาอินเดียทั้ง ๖ ประการ ได้ดังนี้

๑. ประจักษ์ประมาณ (Perception) ประจักษ์ประมาณ คือ ประมาณหรือที่มาของความรู้ชั้นประจักษ์ หมายถึง ความรู้ตรง ได้แก่ ความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัส หรืออินทรีย์ ๖ คือ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายรู้สึกสัมผัส และใจรู้อารมณ์ ความรู้ที่เกิดจากแหล่งความรู้ดังกล่าวนี้ เราเชื่อแน่ว่าเรารู้เองเป็นความรู้ตรง เพราะความรู้ สิ่งที่เราสัมผัสกันโดยตรง อาการที่โยคีบุคคลมีสมาธิแน่วแน่ จิตอันเป็นสมาธินั้นสัมผัสกับอารมณ์ จิตเกิดความรู้ขึ้น ความรู้นั้นถือว่าเป็นความรู้แท้ลักษณะหนึ่งเหมือนกัน

๒. อนุมานประมาณ (inference) อนุมานประมาณ คือ ที่มาของความรู้สิ่งที่ไม่ประจักษ์โดยอาศัยสิ่งที่ประจักษ์เป็นเครื่องอนุมาน การอนุมานสิ่งที่ไม่ประจักษ์นี้อาศัยหลักสำคัญ คือ ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างสิ่งที่ประจักษ์กับสิ่งที่ไม่ประจักษ์ เช่น เราเห็นควันไฟ พลุุ่งขึ้นจากปล่องไฟ แต่เราไม่เห็นไฟ อาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าควันไฟกับไฟมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก เพราะจากการสังเกตพบว่า ที่ใดมีควัน ที่นั่นมีไฟเสมอ (ที่ใดมีไฟไม่จำเป็นต้องมีควันเสมอไป) ฉะนั้น จึงอนุมานได้ว่าที่ปล่องไฟนั้นไม่มีไฟอยู่ด้วย นั่นคือ เราอนุมานว่ามีไฟที่ปล่องไฟ (ซึ่งตัวไฟไม่ประจักษ์) จากควันไฟที่ประจักษ์ โดยยึดหลักสัมพันธ์ระหว่างควันไฟกับไฟเป็นเครื่องอนุมาน ตามตัวอย่างนี้ ควันไฟ ท่านเรียกว่า เหตุ ปล่องไฟ เรียกว่า ปักข์ (ที่อยู่หรือที่รองรับสาธะ) และไฟ เรียกว่า สาธะ (คือสิ่งที่ต้องการรู้ซึ่งไม่ประจักษ์ขณะอนุมาน)

^{๑๑} อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๗๘-๒๐๐.

^{๑๒} ประยงค์ แสนบุราณ, รศ.ดร., ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖-๘๗.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาขาล อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๓.

ในการอนุมานเราต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างเหตุ คือ สิ่งที่ประจักษ์ กับสาธยะซึ่งมีอยู่ที่
ปักษ์แต่ไม่ประจักษ์ อนุมานว่ามีสาธยะอยู่ที่ปักษ์

๓. ศัพทประมาณ (Testimony) ศัพทประมาณ คือ ประมาณทางศัพท์ คำว่า ศัพท
หมายถึง คำพูดที่ปรากฏเป็นตัวอักษร หรือเป็นคำพูดบรรยายโดยตรงก็ได้ แต่ต้องเป็นศัพท์ของ
ผู้ควรเชื่อถือได้ ทางปรัชญาฮินดูส่วนมากเชื่อว่า คัมภีร์พระเวททั้งหลายเป็นศัพท์ที่เชื่อถือได้
เพราะข้อความในคัมภีร์นี้เป็นสัจธรรมที่เปิดเผยตัวเองแก่ฤๅษี คัมภีร์พระเวทมีชื่อว่า อปารุเมยะ
คือมิใช่งานที่มนุษย์ทำขึ้น และไม่ใช่งานของเทพ แต่เป็นงานที่เปิดเผยตัวเอง (revealed
texts)

๔. อุปมานประมาณ (Comparison) อนุมานประมาณ คือ การเปรียบเทียบสิ่งที่
คล้ายคลึงกัน แล้วทำให้รู้สิ่งที่เราไม่เคยรู้มาก่อนได้ เช่น เราไม่รู้จักมัลลยา แต่เคยรู้จักม้าบ้าน
เพื่อนเล่าให้ฟังว่า มัลลยาคล้ายกับม้าบ้านมากแต่มีแถบลายตามตัวเท่านั้น ต่อมาเรา
พบม้าที่มีแถบลายตามตัว มีรูปร่างเหมือนม้าบ้านก็รู้ได้ทันทีว่า “อ้อ นี่มัลลยา” เพราะคล้ายกับ
ม้าบ้านดังกล่าว (ทางตะวันตกเรียกอุปมานประมาณว่า analogy)

๕. อรรถาปัติติ (Postulation) อรรถาปัติติ คือ ความรู้สิ่งที่ไม่ประจักษ์ โดยอาศัย
ข้อเท็จจริง ๒ อย่างที่ขัดแย้งกัน เช่น เขาพูดว่า “นายแดงไม่กินอาหารกลางวันเลย แต่เขาอ้วน
ท้วนสมบูรณ์ดี” นักเหตุผลจะแย้งว่า ความอ้วน กับ การไม่กินอาหาร เป็นข้อเท็จจริงที่ขัดแย้ง
กันและจะมากู้กันไม่ได้ นั่นคือ นายแดงต้องกินอาหาร เขาจึงอ้วน แต่เนื่องจากนายแดงไม่กิน
อาหารกลางวัน ฉะนั้น เขาจึงต้องกินอาหารในเวลากลางคืน ความรู้หรืออรรถาปัติติวิธีการทาง
เหตุผลที่ทำให้ได้ความรู้ดังกล่าวนี้ เรียกว่า อรรถาปัติติประมาณ

๖. อนุปลัทธิ (Non-perception) อนุปลัทธิ คือ ความรู้สิ่งที่ไม่ประจักษ์ เช่น บน
โต๊ะเขียนหนังสือของท่านเคยมีปากกาวางอยู่แต่ขณะนี้ปากกานั้นไม่ปรากฏ การไม่ปรากฏของ
ปากกาเมื่อมองให้ท่านทราบ ว่า ปากกาไม่มีอยู่ที่นั่น ความรู้ที่ว่าปากกาไม่มีอยู่นี้คือ อนุ
ปลัทธิ^๕

ปรัชญาจารย์วากเป็นลัทธิวัตถุนิยมของอินเดียมีความเชื่อเรื่องญาณวิทยาว่าความรู้
เกิดจากความเข้าใจ แต่จิตซึ่งเป็นตัวรู้นั้นเป็นคุณภาพที่เกิดขึ้นเพราะการรวมตัวของธาตุ ๔
กล่าวคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ เมื่อมารวมตัวกันขึ้นจึงเป็นฐานให้เกิดชีวิตและเกิดจิต
เมื่อธาตุนั้นแยกออกจากกัน ชีวิตและจิตก็สลายไป ธาตุนั้นเมื่อแยกกันอยู่ก็ไม่มีคุณภาพ แต่เมื่อ
รวมกันก็ทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นมาปรัชญาจารย์วากเชื่อว่า แหล่งที่มาของความรู้แท้มีอย่างเดียว

^๕ อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๑-๒๓.

เท่านั้น คือ ประจักษ์ประมาณ นอกจากนั้นไม่ถือว่าเป็นประมาณ และถือว่าความรู้ที่เกิดจากประมาณอื่น นอกจากประจักษ์ประมาณนี้ไม่ใช่ความรู้แท้

ปรัชญาจารย์กล่าวถึงความรู้ประจักษ์คือความรู้ที่เกิดจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสเท่านั้นเป็นความรู้ที่ถูกต้อง ส่วนความรู้ที่ได้จากการอนุมาน (Inference) และจากวิธีอื่นๆ ไม่เป็นความรู้ที่ถูกต้อง จารวาทเห็นว่าการอนุมานก็เหมือนกับการคลำปะปะหาของในที่มีดม้นเป็นเพียงการเดาอย่างมีระเบียบเท่านั้นเอง การแสวงหาความรู้ด้วยการเริ่มต้นจากสิ่งที่รู้แล้วไปสู่สิ่งที่ยังไม่รู้ตามวิธีของการอนุมานนั้น หากความแน่นอนอะไรไม่ได้ ถึงแม้ว่าบางครั้งการอนุมานจะถูกต้อง มันก็เป็นเพียงการบังเอิญเท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นเครื่องรับรองได้ว่าการหาเหตุผลหรือความรู้ด้วยการอนุมานจะทำให้เราได้รับความรู้ที่แท้จริงหรือถูกต้องทุกกรณีไป

การอนุมานเป็นการใช้เหตุผลหาความรู้ใหม่จากความรู้เก่าที่มีอยู่แล้วเช่น เรามีความรู้ว่าควันเป็นสิ่งที่คู่กับไฟ ถ้าเราเห็นว่าที่ใดมีควันไฟอยู่ เราก็จะต้องอนุมานว่าที่นั่นจะต้องมีไฟ โดยไม่จำเป็นต้องเดินไปดูให้ประจักษ์ด้วยสายตา ความรู้ใหม่ที่ได้รับโดยวิธีนี้เรียกว่าความรู้ที่เกิดจากการอนุมาน การหาเหตุผลด้วยวิธีอนุมานตามแบบของนยายะ^{๑๖} และแบบของอริสโตเติลในปรัชญาตะวันตก มีดังนี้

แบบนยายะ	ที่ภูเขามีไฟ
	เพราะว่าที่ภูเขามีควัน
	ที่ใดมีควันที่นั่นมีไฟ เช่นที่เตาหุงข้าว
	ที่ภูเขามีควันซึ่งคู่กับไฟ
	เพราะฉะนั้นที่ภูเขามีไฟ
แบบอริสโตเติล	ที่ใดมีควันที่นั่นมีไฟ
	ที่ภูเขามีควัน
	เพราะฉะนั้นที่ภูเขามีไฟ

การหาความรู้ใหม่แบบอนุมานนี้ หลักสำคัญอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่งที่ต้องไปด้วยกันเสมอ ซึ่งความสัมพันธ์นี้เองเรายกขึ้นมาใช้เป็นเหตุผลเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ เช่น ควันกับไฟ เป็นสิ่งที่ต้องไปด้วยกันและเป็นสิ่งที่เรารู้อยู่แล้ว เมื่อเราเห็นมีควันลอยขึ้นจากที่แห่งหนึ่งที่ภูเขา เราจึงอนุมานเอาว่าที่ภูเขาคงมีไฟ ความรู้ที่ว่าที่ภูเขามีไฟเป็นความรู้ที่เราได้รับใหม่โดยอาศัยการอนุมาน

^{๑๖} ฟีน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕), หน้า

ปรัชญาจารย์ว่าความรู้นี้ที่รับการอนุমানดังกล่าวมานี้เป็นความรู้ที่ไม่ถูกต้อง เพราะจะถือเอาเป็นแน่นอนเสมอไปไม่ได้ ในกรณีหนึ่งการอนุমানอาจจะถูกต้องและใช้ได้ แต่ในกรณีอื่นๆ อาจจะไม่ถูกต้องก็ได้ เช่นเมื่อเข้าฝนตกถนนจึงเปียก แต่ไม่ได้หมายความว่าเราไปเห็นถนนเปียกและจะต้องอนุমানเอาว่าต้องมีฝนตกเสมอไป เพราะถนนอาจจะเปียกเพราะเหตุอื่น เช่น เทศบาลเอารถบรรทุกน้ำมาราดเพื่อไม่ให้ฝุ่นฟุ้งเวลารถวิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่งที่เกี่ยวข้องกันจะต้องไปด้วยกันเสมอในตรรกวิทยาของอินเดีย เรียกว่า วายาปติ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างควันกับไฟ ระหว่างฝนตกกับถนนเปียก ปรัชญาจารย์ว่าความสัมพัทธ์เช่นนี้เป็นเรื่องของการเดา เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีอยู่จริงด้วยประสาทสัมผัส คือ มองก็ไม่เห็น ฟังก็ไม่ได้ยิน ดมกลิ่นก็ไม่ได้ ลิ้มรสก็ไม่รู้ ถูกต้องด้วยกายก็ไม่ได้ นอกจากรับรู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสแล้ว จะนำวิธินุমানใช้พิสูจน์ความสัมพันธ์เช่นนั้นก็ได้อีก เพราะเรารับรู้มันไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสทางใดๆ จึงไม่รู้จะเอาอะไรมาเป็นอุปกรณ์ในการอนุমান เพราะฉะนั้นตามทฤษฎีของจารย์ว่าการอนุমানจึงไม่ใช่วิธีที่แสวงหาความรู้ที่ถูกต้อง ความรู้ที่ได้มาย่อมไม่ใช่ความรู้ที่ถูกต้องเช่นเดียวกัน จารย์ว่ากล่าวไว้ว่า วิธินุมนัยเป็นวิธีที่ให้ความรู้แน่นอนอะไรไม่ได้ วิธินุมนัยก็เป็นวิธีหาเหตุผลแบบวงเวียนหรือพายเรือในอ่าง ความรู้ที่รับการจากวิธีดังกล่าวนี้จึงไม่ใช่ความรู้ที่ถูกต้องแน่นอนเหมือนความรู้แบบประจักษ์

นอกจากปฏิเสธความถูกต้องของการอนุমানแล้ว ปรัชญาจารย์ยังปฏิเสธความถูกต้องแห่งความรู้ที่รับการจากการบอกเล่าของผู้อื่นด้วย ความรู้ที่รับการจากการบอกเล่าของผู้อื่นนี้หมายรวมเอาถึงความรู้ที่รับการจากคัมภีร์หรือหนังสือตำราด้วย จารย์ว่ากล่าวถึงคัมภีร์หรือตำรานั้นไม่ได้ให้ความรู้ที่แน่นอนเพราะมันอาจให้ความรู้ที่ผิดๆ และทำให้เกิดความสงสัยขึ้นได้ จริงอยู่คำบอกเล่าของผู้อื่นนั้นเรารับรู้ได้โดยประสาทสัมผัสทางหูและความรู้จากตำราเรารับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตาคือด้วยการอ่าน แต่ข้อความที่ได้ฟังและได้เห็นนั้นมันไม่ได้อยู่ในประสบการณ์ของเราโดยตรง ความรู้ที่รับการจากคำบอกเล่าของผู้อื่นหรือจากการอ่านตำราจึงไม่ใช่ความรู้ประจักษ์จะถือว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องไม่ได้ อย่างคัมภีร์พระเวทซึ่งชาวฮินดูถือว่าให้ความรู้ที่ถูกต้องแน่นอน เพราะเป็นถ้อยคำของพระเป็นเจ้า แต่จารย์ว่ากล่าวถึงคัมภีร์ดังกล่าวเขียนขึ้นโดยพวกพระที่มีเล่ห์กะเท่คดโกงและเลี้ยงซิวโดยการหลอกลวงประชาชนผู้โง่เขลา พวกพระเหล่านั้นสอนประชาชนให้หลงใหลกับการประกอบพิธีกรรมบูชาัญญู ทั้งนี้เพื่อพวกตนจะได้มีปัจจัยไทยธรรมเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเท่านั้น หาได้มีประโยชน์อันใดที่จะพึงบังเกิดขึ้นจากการประกอบพิธีกรรมบูชาัญญูเหล่านั้นแต่ประการใด

ธรรมชาติของพวกจารวากได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในปรัชญาอินเดีย ซึ่งส่วนใหญ่ถือว่าการอนุมานเป็นวิธีที่ทำให้เกิดความรู้ที่ถูกต้องอย่างหนึ่ง ระบบอื่นๆ เห็นว่าการปฏิเสธการอนุมานก็เท่ากับปฏิเสธการใช้ความคิดและการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อแสวงหาความจริง เพราะการใช้ความคิดวิพากษ์วิจารณ์ การยืนยันและการปฏิเสธล้วนแต่ขึ้นอยู่กับ การอนุมานทั้งสิ้น การยืนยันของพวกจารวากเองว่าความรู้ประจักษ์เป็นความรู้ที่ถูกต้องและความรู้ที่ได้รับจากการอนุมานเป็นความรู้ที่ไม่ถูกต้อง ก็เป็นการอนุมานอย่างหนึ่ง ถ้าหากการอนุมานเป็นวิธีแสวงหาความรู้ที่ไม่ถูกต้อง คำกล่าวอ้างของพวกจารวากว่าความรู้ที่ถูกต้องคือความรู้ที่ได้จากการประจักษ์ก็ไม่ถูกต้องเช่นกัน เพราะการกล่าวเช่นนั้นเป็นการกล่าวยืนยันโดยอาศัยการอนุมาน การที่พวกจารวากสามารถเข้าใจธรรมชาติของผู้อื่นได้ก็เพราะอาศัยการอนุมาน และการที่พวกจารวากสามารถทำให้ผู้อื่นเข้าใจตนเองได้ก็ต้องอาศัยการอนุมาน ฉะนั้นการปฏิเสธการอนุมานของพวกจารวากจึงเท่ากับปฏิเสธตนเองซึ่งทำให้คำสอนของจารวากกลายเป็นสิ่งไร้สาระ

ความรู้ประจักษ์ที่พวกจารวากถือว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องก็หาว่าถูกต้องเสมอไปไม่ เพราะมีบ่อยครั้งที่ประสาทสัมผัสลวงเรา เช่น ไม้ที่ไม่คดแต่เมื่อปักอยู่ในน้ำครึ่งหนึ่งก็ทำให้มองเห็นเป็นไม้คดน้ำที่ใสสะอาดเมื่ออยู่ในภาชนะหรือในที่บางแห่งก็ทำให้มองเห็นผิดกว่าที่เป็นจริง โลกที่เรามองเห็นหยุดนิ่งอยู่กับที่นั่น ความจริงเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ตาของเราบอกเราว่าดวงอาทิตย์โคจรรอบโลก ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้วโลกต่างหากโคจรรอบดวงอาทิตย์ ดังกล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าความรู้ประจักษ์ที่พวกจารวากถือว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องนั้น บางครั้งหรือบ่อยครั้งที่ปรากฏว่าความรู้เช่นนั้นเป็นความรู้ที่ผิดพลาด ข้อยืนยันเรื่องความรู้ประจักษ์ของพวกจารวากจึงไม่มีอะไรดีไปกว่าความรู้ที่เกิดจากการอนุมาน

การปฏิเสธความถูกต้องแห่งคำบอกเล่าของผู้อื่นและการปฏิเสธความรู้ที่ได้รับจากตำราของพวกจารวากนั้นเป็นการปฏิเสธที่ขัดแย้งตนเอง การปฏิเสธเช่นนี้ยังทำให้แนวความคิดของพวกจารวากเป็นสิ่งที่ไร้สาระยิ่งขึ้น เมื่อคำบอกเล่าของผู้อื่นและข้อความจากคัมภีร์หรือตำราเป็นสิ่งที่ไม่จริงหรือไม่ถูกต้องเสียแล้วตั้งแต่ต้นตามธรรมชาติของพวกจารวากเอง การปฏิเสธที่กระทำต่อธรรมชาติที่ไม่จริงนั้นก็พลอยไม่จริงหรือไร้ความหมายไปด้วย ดังเช่นดอกฟ้าและเขากะด้ายซึ่งเราทราบอยู่แล้วว่ามันไม่มีอยู่จริง การปฏิเสธความมีอยู่ของดอกฟ้าและเขากะด้ายก็เป็นการกระทำที่ไร้สาระโดยสิ้นเชิง^{๑๖}

^{๑๖} สุนทร ฅ รังษี, ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ, หน้า ๖๖-๖๘.

คำสอนของจาร์วากก็เป็นคำสอนที่บอกเล่ากันมาโดยลำดับเมื่อปรัชญาจาร์วากปฏิเสธความถูกต้องของความรู้ที่ได้รับจากการบอกเล่า ก็เท่ากับพวกปรัชญาจาร์วากปฏิเสธความถูกต้องแห่งคำสอนในระบบของตน ซึ่งทำให้ทฤษฎีของพวกปรัชญาจาร์วากเป็นสิ่งที่ไร้สาระ

๓.๓ แนวคิดทางจริยศาสตร์ในปรัชญาจาร์วาก

จริยศาสตร์^{๙๔} คือ ศาสตร์ทางศีลธรรม เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา บางทีเรียกว่า ปรัชญาทางศีลธรรม (Moral philosophy) จริยศาสตร์โดยทั่วไปกล่าวถึงปัญหาต่อไปนี้ คือ

๑. อะไรคือจุดหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์
๒. อะไรคืออุปสรรคในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์
๓. อะไรเป็นมาตรฐานในการตัดสินทางศีลธรรมว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร อะไรไม่ควร

ความคิดทางจริยศาสตร์ของปรัชญาจาร์วากมีลักษณะสอดคล้องกับแนวความคิดทางอภิปรัชญาของลัทธินี้ ซึ่งเป็นความคิดแบบวัตถุนิยมคำสอนของจาร์วากมีความสุขทางเนื้อหนังเป็นจุดหมายปลายทาง คติชีวิตของจาร์วากมีว่า กิน ดื่ม และรื่นเริงสำราญ คตินี้สอดคล้องกับทฤษฎีของจาร์วากที่ว่าไม่มีโลกหน้า ไม่มีการเกิดใหม่หลังจากตายแล้ว มนุษย์ทุกคนเกิดหนเดียวตายหนเดียว คนใดคนชั่วมีจุดสุดท้ายของชีวิตอย่างเดียวกันนั่นคือจบลงด้วยความตาย ฉะนั้นมนุษย์จึงควรรีบตัดดวงแสวงหาความสุขเสียให้เต็มที่ตั้งแต่เวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ กินให้เป็นสุข ดื่มให้เป็นสุข และสนุกเสียให้อิ่ม ตายแล้วก็สิ้นสุดกันจะกินดื่มสนุกสนานอะไรไม่ได้อีก ปรัชญาจาร์วากได้กล่าวว่า จุดมุ่งหมายเพียงอย่างเดียวของมนุษย์ก็คือ การได้ความสุขทางประสาทสัมผัสจนพอใจเท่านั้น ไม่ควรกล่าวว่า ความสุขไร้ความหมายเพราะมีความทุกข์เจือปนอยู่ เราน่าจะฉลาดเพียงพอที่จะหาความสุขที่บริสุทธิ์เท่าที่จะหาได้และหลีกเลี่ยงความทุกข์ที่จะตามมา คุณจึงคนที่อยากกินปลา ก็ต้องนำปลามาทั้งตัวพร้อมทั้งครีบและก้างของมันแล้วเลือกกินส่วนที่พอใจ หรือคุณคนที่อยากกินข้าวก็ต้องนำข้าวมาทั้งรวงและฟาง เลือกสรรส่วนที่กินได้จนพอใจ จงอย่าให้การกลัวความทุกข์มาขัดขวางการหาความสุข^{๙๕}

ปรัชญาจาร์วากปฏิเสธเรื่องกรรมและผลแห่งกรรมอย่างเชื่อถือกันในระบบอื่นๆ ของปรัชญาอินเดีย การกระทำที่ดีสำหรับปรัชญาจาร์วากคือการกระทำที่สามารถนำความ

^{๙๔} อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๗.

^{๙๕} S. Radhakrishnan, *A Source Book in Indian Philosophy*, (India: Princeton University Press, 1957), p 229.

สนุกสนานเพลิดเพลินมาให้ได้มากที่สุด การกระทำที่ไม่ดีได้แก่การกระทำที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดและความไม่สบายแก่ร่างกายและจิตใจซึ่งควรหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล

ลัทธิปรัชญาอินเดียทั่วไปถือว่าธรรม ๔ ประการประการเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตเรียกว่า ปุรุชาณะ หรือประโยชน์ของบุคคล คือ

อรรถะ การแสวงหาความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชีวิตในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น เพื่อพร้อมที่จะประกอบอาชีพและโลกธรรมอื่นๆ

กามะ การแสวงหาความสุขตามโลกียวิสัย เช่น การประกอบอาชีพและการแต่งงาน เป็นต้น เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ตัวและครอบครัว

ธรรมะ การปฏิบัติธรรมเพื่อยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นจะได้เข้าใจความจริงของชีวิตแล้วจะได้หาแก่นสารให้แก่ชีวิต เพื่อเตรียมตัวเดินทางไปสู่โลกหน้า

โมกษะ การออกบำเพ็ญพรตเพื่อบรรลุมอกษะอันเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต จะได้ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดให้เป็นทุกข์อีกต่อไป^{๒๐}

พวกปรัชญาจารย์วากถี้อุดม่งหมายของชีวิตมีเพียงอรรถะและกามะที่จำเป็นแก่ชีวิต นอกนั้นเป็นสิ่งไม่จำเป็น ซึ่งหมายเอาว่าคนเราควรแสวงหาทรัพย์ เพราะทรัพย์สมบัติทำให้สามารถแสวงหาความสนุกสนานเพลิดเพลินในชีวิตได้เต็มที่ ความสุขทางเนื้อหนังหรือความสุขทางกามารมณ์เป็นความสุขสูงสุด คุณธรรมไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต เพราะคนดีคนชั่วก็จบลงด้วยความตายเท่ากัน โมกษะหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ก็ไม่จำเป็นที่ต้องรีบแสวงหา ผู้ที่ทนทุกข์ทรมานหรือสละความสุขทางโลกียวิสัยเพื่อแสวงหาความหลุดพ้น ได้ชื่อว่าคนโง่ตามทรรศนะของจารย์วาก เพราะความตายคือโมกษะหรือความหลุดพ้นที่ทุกคนมีโอกาสบรรลู่ถึงได้เท่ากัน โดยไม่ต้องแสวงหา บุคคลจึงควรแสวงหาความสนุกสนานเพลิดเพลินให้เต็มอิมเสียตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ ตั้งแต่เวลาที่ความตายยังไม่มาถึง ดังกล่าวนี้อุดมคติซึ่งเป็นสิ่งกำหนดแนวทางแห่งจริยศาสตร์ของปรัชญาจารย์วาก^{๒๑}

ดังนั้น จริยศาสตร์ของปรัชญาจารย์วากนั้นกล่าวได้ดังนี้ว่า สวรรค์ ปรัชญาฮินดูหลายสำนักถือกันว่า จุดหมายปลายทางของชีวิตมนุษย์คือการเข้าสู่พรหมโลก (พรหมโลกูปโค) หรือการที่อาตมมันเข้าไปอยู่ร่วมกับพรหม (พรหมสหายดา union with God) พรหมโลกนี้เป็นสวรรค์ชั้นสูงตามคติในศาสนาฮินดู แต่ปรัชญาจารย์วากถือว่า เรื่องสวรรค์เป็นนิยายปรัมปราที่หาสาระมิได้ เป็นนิยายหลอกลวงคนโง่ๆ แท้จริงสวรรค์ไม่มี ถ้าหมายถึงสวรรค์ที่อยู่ในโลกหน้าหรือโลกอื่น ชีวิตนี้มีหนเดียว ความสุขสูงสุดในชีวิตนี้แหละคือสวรรค์ และความสุข

^{๒๐} ฟื้น ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๑๗.

^{๒๑} สุนทร ณ รั้งยี, ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ, หน้า ๗๓-๗๔.

เช่นนั้นเท่านั้นเป็นจุดหมายของชีวิต โมกษะ นักปรัชญาอินเดียอื่นๆ เชื่อว่า โมกษะ คือ การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายในวัฏสงสารเป็นจุดหมายของชีวิต ชีวิตที่เข้าถึงโมกษะแล้วจะพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ มีแต่ความสุขสุดยอด คือ เป็นความสุขที่ไม่มีความทุกข์เจือ จึงสอนให้มนุษย์แสวงหาโมกษะกัน แต่ปรัชญาจารย์เห็นว่าคำสอนเช่นนี้ผิด และจะไม่มีใครพ้นทุกข์ได้เด็ดขาดเลย ใครที่คิดว่าตนพ้นทุกข์ทั้งปวงแล้ว คนนั้นเป็นคนพูดเท็จทั้งนั้นเพราะเมื่อพิจารณาตามความเป็นจริงแล้ว สุขกับทุกข์เป็นของคู่กัน ที่ใดมีทุกข์ที่นั่นก็มีสุขด้วยและที่ใดมีสุขที่นั่นก็มีทุกข์อยู่ด้วย อุปมาเหมือนเมล็ดข้าวกับแกลบ เนื้อปลากับก้างปลาและพิษกับศัตรูพิษเป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นของคู่กัน แต่อย่างไรก็ตามความสุขกับความทุกข์นี้อาจจะมีมากน้อยกว่ากันได้ กล่าวคือ ในบางคราวอาจมีความสุขน้อยกว่าทุกข์ บางครั้งอาจมีสุขน้อยกว่าทุกข์ก็ได้ ฉะนั้นผู้ฉลาดจึงควรลดทุกข์ให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้แล้วพยายามเพิ่มสุขให้มากขึ้นเท่าที่จะทำได้ไม่ควรหนีทุกข์จนลืมหาสุข ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นก็เหมือนกับคนโง่ที่ทิ้งข้าวเพราะเกลียดแกลบหรือทิ้งเนื้อปลาเพราะกลัวก้างปลา^{๒๒}

ปรัชญาจารย์ว่าเชื่อว่า โมกษะของชีวิตเท่าที่เห็นได้และมีได้ก็คือความตายนั่นเอง ไม่มีโมกษะหรือนิพพานอย่างอื่นเลย ความสุข นักปรัชญาอินเดียส่วนมากมีความคิดเห็นกันว่า ความสุขสูงสุดของมนุษย์ใช่ความสุขในโลกนี้ แต่เป็นความสุขบนสวรรค์หรือสุขในพรหมโลก ส่วนพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่า เมื่อบุคคลทำลายกิเลสตัณหาให้สิ้นไปแล้วก็จะมีความสุขที่สุดเป็นความสุขอย่างยอดเยี่ยม คือ สุขที่ไม่เจือด้วยทุกข์ ความสุขเช่นนี้เราเรียกว่า โลกุตระสุข ได้แก่ความสุขในนิพพานคือความสุขเหนือโลก แต่ปรัชญาจารย์เห็นว่าความสุขชนิดนั้นไม่มี ความสุขสูงสุดในชีวิตมนุษย์ก็คือ กามสุข (Pleasure) นั่นเอง ฉะนั้น จารย์จึงเสนอให้แสวงหาความสุขดังกล่าวในชีวิตนี้ โดยสอนว่าสมบัติที่เรามีนั้นไม่มีค่าในตัวเอง หากเราไม่ใช่เป็นเครื่องเสริมสร้างความสุข ก็ถือว่าเป็นสิ่งไร้ค่าทรัพย์สินสมบัติมิไว้ก็เพื่อหาความสุขสำราญให้แก่ชีวิตซึ่งเป็นยอดปรารถนาของชีวิต ทรัพย์จึงเป็นเพียงอุปกรณ์ให้ได้มาซึ่งความสุขเท่านั้น^{๒๓}

ปรัชญาจารย์กล่าวว่าจุดหมายปลายทางของชีวิตมนุษย์ คือ พยายามแสวงหาความสุขสนุกเพลิดเพลินให้มากที่สุดในชีวิตนี้ ปัจจุบันนี้ ขณะนี้ เท่าที่จะสามารถแสวงหาได้ และพยายามหลีกเลี่ยงความทุกข์ ความเจ็บปวดทั้งมวลเท่าที่จะหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าความสุขและความเจ็บปวดเป็นหลักสำคัญของชีวิต ทัศนคติความพอใจเป็นความดีอย่างไม่มีเงื่อนไขเป็นอุดมการณ์ทางจริยศาสตร์ของสำนักวัตถุนิยมนี้ จึงกิน จงดื่มและหาความผาสุก

^{๒๒} อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๘.

^{๒๓} สุวัฒน์ จันทระจำนง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, หน้า ๑๓๕.

สนุกสนานเกิด ทุกคนจะหลีกเลี่ยงความตายไปไม่ได้ เพราะเป็นการสิ้นสุดแห่งชีวิต ดังคำ
ประพันธ์ว่า

เมื่อชีวิตเป็นของพวกเราท่าน อย่าล่งผ่านความสุขสนุกสนาน
อันความตายทุกคนคงบ่วงมาร จะล่งผ่านเลยไปมิได้มี
เมื่อธาตุสี่รวมกันเป็นร่างกาย ไม่ช้าพลันมันก็กลายไปเป็นผี
จะกลับมาเกิดอีกย่อมไม่มี ทางที่ดีควรหาสุขวันทุกข์ทัณฑ์^{๒๔}

ความสุขของชีวิตเกิดจากการแสวงหาเอาเอง ไม่ใช่เกิดเพราะอำนาจใดๆ บันดาล
ให้จึงไม่ควรอ่อนน้อมพระเป็นเจ้า ไม่ควรทำพิธีทางศาสนา แต่จงกิน จงดื่ม จงรื่นเริงด้วยทรัพย์
สมบัติที่พึงหาได้ในชีวิตนี้นั้นเถิด อย่าคิดว่าวันพรุ่งนี้จะมีเหมือนวันนี้ ผู้ใดแสวงหาความสุข
ความรื่นเริงในวันนี้ได้มากที่สุด ผู้นั้นชื่อว่าปฏิบัติถูกต้อง ที่เรียกว่าสัมมาปฏิบัติแล้ว

๓.๔ ทรรศนะวิจารณ์

อภิปราย ในปรัชญาจรวากถือว่าอะไรที่เป็นความจริงจะต้องพิสูจน์ได้ทาง
ประสาทสัมผัสเท่านั้นหากพ้นจากนี้ก็ไม่มีอะไรจริง ซึ่งเรื่องนี้ก็เป็นความผิดพลาดมากของ
ปรัชญาจรวากเช่นเดียวกัน เพราะยังมีสรรพสิ่งอีกมากที่อยู่นอกเหนือประสาทสัมผัส และ
ไม่อาจรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส แม้ในทางวิทยาศาสตร์ก็ถือว่าสิ่งที่คนเราเห็นได้ด้วยตาหรือ
จักขุประสาทมีประมาณ เพียงเล็กน้อยเท่านั้นนอกจากไม่รับรู้ได้ อย่างอากาศมีมากกว่าสรรพ
สิ่งทั้งสิ้น แต่คนเราก็มองไม่เห็นแล้วจะว่าไม่มีอากาศได้อย่างไรในเมื่อคนเราหายใจเข้าหายใจ
ออกอยู่ตลอดเวลา ถ้าขาดอากาศหายใจก็จะเสียชีวิต จุลินทรีย์หรือสิ่งที่มีชีวิตเล็กๆ มีอยู่ทั่วไป
และมีอยู่มากเหลือคณานับ แต่คนเราก็ไม่สามารถจะเห็นได้ด้วยตา เมื่อมนุษย์ผลิตกล้อง
จุลทรรศน์ขึ้นได้จึงทำให้เห็นสิ่งที่มีชีวิตบางชนิด เช่น เชื้อโรค เป็นต้น ว่ามีมหาศาล ไม่ใช่ดังที่
เชื่อกันมาในสมัยโบราณว่า เชื้อโรคเป็นผีประเภทหนึ่งหรือเรื่องวิทย์ โทรทัศน์ โทรศัพท์ และ
คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ในสมัยปัจจุบัน ต่างก็มีสมรรถนะอย่างมหัศจรรย์แทบไม่น่าเชื่อก็ล้วนแต่
ทำงานที่เหนือประสาทสัมผัสของคนเราทั้งสิ้น ซึ่งแสดงว่ายังมีสรรพสิ่งอยู่อีกมากมายที่ไม่อาจ
รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เมื่อประสาทสัมผัสของคนมีสมรรถนะอยู่ในขอบเขตจำกัด ความ
เชื่อในปรัชญาจรวากจะยืนยันได้อย่างไรว่าชาติหน้าไม่มี นรก สวรรค์ไม่มี เหมือนคนตาบอด
โดยกำเนิดเกิดมาไม่เคยเห็นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แล้วจะบอกว่าไม่มีดวงอาทิตย์และดวง

^{๒๔} บุญมี แท่นแก้ว, ผศ., ปรัชญาฝ่ายบูรพทิศ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๔๕), หน้า ๑๕๐.

จันทร์จะถูกต้องหรือ การจะปฏิเสธอะไรว่ามีหรือไม่มีจะต้องตั้งอยู่บนความรู้ที่รู้แน่ๆว่าสิ่งนั้นไม่มีจึงค่อยปฏิเสธไม่ใช่ตั้งอยู่บนความไม่รู้ว่ามันจริงหรือไม่แล้วมาปฏิเสธอย่างนี้จึงไม่ถูกต้อง เพราะเรื่องชาติหน้า เรื่องนรก สวรรค์ เป็นต้น ไม่สามารถจะรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสแต่จะรับรู้ได้ด้วยจิตสัมผัส คือ จิตจะต้องอบรมภาวนาจนถึงอัปปนาสมาธิหรืออย่างน้อยก็อุปจารสมาธิจึงจะพอรู้เห็นได้ ก็การจะรู้อะไรจะต้องใช้เครื่องมือสำหรับเรื่องนั้นโดยเฉพาะ หากใช้เครื่องมือผิดก็ไม่อาจรับรู้ได้ อย่างตาใช้สำหรับดู แต่จะใช้ตาฟังแทนหูย่อมใช้ไม่ได้ดังนี้ เป็นต้น เรื่องเหนือประสาทสัมผัสก็เช่นกัน จะใช้ประสาทสัมผัสไปพิสูจน์ย่อมไม่มีทางจะรู้ได้จะต้องใช้เครื่องมือสำหรับพิสูจน์สิ่งที่เหนือประสาทสัมผัสเท่านั้นจึงจะรู้ได้ นั่นก็คือ จิตที่เข้าสมาธิถึงอุปจารสมาธิขึ้นไป ก็พวกจรรวาทำจิตให้เป็นสมาธิถึงขั้นอุปจารสมาธิได้แล้วหรือยัง ถ้ายังทำไม่ได้ทำไมจึงกล้าปฏิเสธความจริงจะสมควรแล้วหรือ

ในด้านญาณวิทยา ในปรัชญาจรรวาทถือว่าประจักษ์ประมาณ (Perception) หรือประสาทสัมผัสเท่านั้นที่เป็นบ่อเกิดและรองรับความรู้ที่แท้จริง ประสาทสัมผัสเท่านั้นที่ทำให้ความรู้อย่างแน่แท้ ข้อนี้ก็ไม่จริงอย่างที่ปรัชญาจรรวาทกล่าวไว้เสมอไป เพราะประสาทสัมผัสของคนเรามีสมรรถนะอยู่ในขอบเขตจำกัด จึงไม่อาจให้ความจริงที่ตรงกับความเป็นจริงได้เสมอไป เช่น ก้านไม้เล็กๆ หากจุ่มลงในแก้วน้ำที่มีน้ำอยู่ ก็จะเห็นก้านไม้ส่วนที่อยู่ในน้ำแคด แต่ความจริงก้านไม้ไม่แคด รางรถไฟเรียงขนานกันไป แต่เมื่อมองออกไปไกลๆ จะเห็นรางรถไฟสอบเข้าหากันทุกที่จนรวมเป็นรางเดียวกัน แต่ความจริงรางรถไฟก็แยกห่างเท่ากันอยู่อย่างนั้นเอง หรือเมื่อรถไฟ ๒ ขบวนจอดสวนทางกัน โดยจอดนิ่งอยู่ตรงกัน ต่อมาเมื่อขบวนหนึ่งเคลื่อนที่วิ่งออกไป หากเรามองไปที่รถไฟขบวนนั้น เราจะรู้สึกว่ารรถไฟขบวนที่เรานั่งอยู่นั้นกำลังเคลื่อนที่วิ่งไปเหมือนกัน ทั้งๆ ที่รถไฟยังจอดอยู่เห็นภูเขาอยู่ใกล้ คิดว่าเดินไปเดียวเดียวก็จะถึง แต่เมื่อเดินเข้าจริงก็ต้องเดินนานมากจึงจะไปถึง ดังที่พูดกันว่าใกล้ตาแต่ไกลทำ เห็นดวงอาทิตย์ตกในเวลาเย็น ก็คิดว่าดวงอาทิตย์ตกจากฟ้าจริง แต่ความจริงดวงอาทิตย์ไม่ได้ตก เป็นเรื่องที่โลกหมุนเข้าหาดวงอาทิตย์ ส่วนไหนที่โลกหมุนเริ่มถูกแสงอาทิตย์ ก็จะเห็นว่าดวงอาทิตย์ขึ้นแล้วส่วนนั้นก็จะหมุนคล้อยไปตามลำดับ ก็จะเห็นดวงอาทิตย์คล้อยไปเรื่อยๆ จนโลกส่วนนั้นจะไม่ได้รับแสงจากดวงอาทิตย์ ก็จะเห็นดวงอาทิตย์ตก หรือเรารู้สึกว่าโลกอยู่นิ่งไม่เคลื่อนไหว แต่ความจริงโลกลอยคว้างอยู่กลางอากาศทั้งหมดอย่างเร็วมากอยู่ตลอดเวลา หรือรู้สึกว่าโลกแบนแต่ความจริงโลกกลม ดังจะเห็นได้การไปประเทศสหรัฐอเมริกาจะไปทางทิศตะวันออกหรือทางทิศตะวันตกของประเทศไทยก็ไปถึงอเมริกาเหมือนกัน หรือเราเห็นท้องฟ้าเป็นแผ่นใหญ่คลุมโลกอยู่ แต่ความจริงท้องฟ้าไม่ได้เป็นแผ่นไม่ได้มีตัวตนอย่างที่เราเห็นเหล่านี้ เป็นต้น นี่แสดงว่าการรับรู้ทางประสาทสัมผัสของคนเราไม่ตรงกับความเป็นจริงเสมอ

ไป หรือคนกับสัตว์ก็มีประสาทสัมผัสเหมือนกัน คนกับสัตว์ก็เลยไม่มีความแตกต่างกันอย่างนั้นหรือ หรือเด็กกับผู้ใหญ่ก็มีประสาทสัมผัสเหมือนกัน เด็กก็จะไม่จำเป็นต้องเรียนรู้อะไรจากผู้ใหญ่อย่างนั้นหรือ

ในด้านจริยศาสตร์ ในปรัชญาจรรยาภวก็สอนให้แสวงหาความสุขสำราญ โดยเฉพาะความสุขทางเนื้อหนังให้เต็มทีขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะชีวิตมีเพียงชาตินี้ชาติเดียว ตายแล้วก็สูญ เรื่องนี้ก็เช่นกัน ปรัชญาจรรยาภวออกจะคิดสั้นมาก คนเรามีกายและใจ ใจสำคัญกว่ากายจะพูดจะทำอะไรก็เพราะใจสั่งให้ทำใจจึงเป็นที่ตั้งแห่งความสุขและความทุกข์ ก็เมื่อใจสำคัญกว่ากาย ความสุขของใจก็ย่อมสำคัญกว่า ประณีตกว่าความสุขทางกาย ดังนั้นความสุขของพวกปรัชญาจรรยาภวจึงเป็นความสุขชั้นต่ำ ซึ่งจะไม่แตกต่างจากความสุขของสัตว์ อีกทั้งจิตใจของพวกจรรยาภวเองก็พลอยตกต่ำตามไปด้วย โกล้ความเป็นสัตว์มากขึ้นทุกที ดังคำกล่าวที่ว่า สภาวะ ๔ อย่างนี้มีทั่วไปทั้งคนและสัตว์ กล่าวคือ การกิน การนอน การกลัว และการสืบพันธุ์ จริยธรรมเท่านั้นที่ทำให้คนมีความแตกต่างจากสัตว์ หากไม่มีจริยธรรมเสียแล้วคนและสัตว์ก็มีค่าเสมอกัน ดังนั้น คุณค่าของคนจึงอยู่ที่คุณธรรม จริยธรรมไม่ใช่อย่างอื่น การที่พวกจรรยาภวไม่ให้ความสำคัญถึงคุณธรรม จริยธรรม ก็ย่อมเป็นธรรมดาที่จะไม่หันไปพัฒนาจิตใจ เมื่อจิตใจไม่สูงย่อมมีความเห็นแก่ตัวมุ่งแสวงหาแต่ผลประโยชน์ให้ตัวและพวกพ้องเป็นที่ตั้ง ไม่ต้องหวังว่าจะอุทิศตัวบำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ มีแต่ไม่เกรงกลัวต่อบาปกรรม ชักให้คนทำแต่บาปกรรมมากขึ้นทุกที เพราะไม่เชื่อเรื่องชาติหน้า ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ที่ไม่เชื่อว่ามีโลกหน้าแล้วจะไม่ทำบาปนั้นไม่มี ซึ่งคนที่เชื่อว่ามีโลกหน้ายังทำบาปจะกล่าวไปถึงคนที่ไม่เชื่อ ถัดกันในการทำบาปยิ่งขึ้นไปอีก และถ้าชาติหน้ามีจริงก็ยิ่งได้รับทุกข์หนักเพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่า ดูข้าวคันเดียวออกรวงมีเมล็ดข้าวมากมายฉนั้น แต่ถ้าชาติหน้าไม่มีก็ปลอดภัยไป เพราะความตายจะช่วยปลดเปลื้องเรื่องใดบาปให้หมดไป ตรงกันข้ามถ้าชาติหน้ามีจริงจะขาดทุน ดังนั้นคนที่ไม่เชื่อเรื่องชาติหน้า จะมีแต่เสมอตัวกับขาดทุนผิดกับคนเชื่อเรื่องชาติหน้า จะมีแต่เสมอตัวกับมีกำไรและยิ่งไปกว่านั้น คนที่ไม่เชื่อเรื่องโลกหน้าเสี่ยงที่จะเป็นมิจาติภูมิมิบาปหนักยิ่งกว่าการทำอนันตริยกรรมเสียอีก เพราะคนที่ตกนรกเพราะอนันตริยกรรม แม้จะเป็นบาปหนักที่สุด ก็ยังมีวันที่พ้นจากนรกได้ ผิดกับพวกที่เป็นมิจาติภูมิจะตกนรกอยู่อย่างนั้นจนกว่าจะกลับใจได้

มิจาติภูมิมิลักษณะอย่างไรวินั้น เรื่องนี้จะเห็นได้จากที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงถึงลักษณะมิจาติภูมิจำไว้ ดังนี้ว่า มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผลการเช่นสรวงก็ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ก็ไม่มี สมณ

พราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก^{๒๕} หรือเรื่องราวด้วยทฤษฎีว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผลเป็นต้น เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือนั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร ทฤษฎีอย่างนี้เกิดขึ้นว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี คุณบิดาไม่มีคุณ โอปปาติสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้แจ้งก็ไม่มีในโลก บุรุษคือประชุมชนแห่งมหาภูตรูปทั้ง ๔ เมื่อตายไป ชาติดินไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมผันแปรไปเป็นอากาศธาตุ บุรุษทั้งหลายมีเพียงเป็นที่ ๕ นำศพไป รอยเท้าปรากฏเพียงแค่ป้าช้า กลายเป็นกระดูกขาวโพลนดุจสีนกกพิราบ การเช่นสรวงสิ้นสุดลงแก่เถาถ่าน คนเขลาบัญญัติทานนี้ไว้ คำที่คนบางพวกย่ำว่ามีผลนั้นว่างเปล่า เท็จไร้สาระ หลังจากตายไป ไม่ว่าคนเขลาและคนฉลาดย่อมขาดสูญ ไม่เกิดอีก^{๒๖}

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ผู้เป็นมิจฉาทิฐิ จะละเว้นจากกุศลกรรมบถ ๓ อย่าง คือ กายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต เพราะไม่เห็นอานิสงส์แห่งกุศลธรรม แต่จะประกอบอกุศลกรรม ๓ อย่าง คือ กายทุจริต วชิทุจริต และมโนทุจริต ทั้งนี้ก็เพราะไม่เห็นโทษแห่งความต่ำทราม และความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรม ก็โลกหน้ามีอยู่แท้ๆ แต่เขาคำริว่าโลกหน้าไม่มี ความคำริของเขาจึงเป็นมิจฉาสังกัปปะ ก็โลกหน้ามีอยู่แท้ๆ แต่เขากลับพูดว่าโลกหน้าไม่มี วาจาของเขาจึงเป็นมิจฉาวาจา พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงโทษของมิจฉาทิฐิไว้ดังนี้ “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอันสักอย่างหนึ่ง ซึ่งมีโทษมากเหมือนอย่างมิจฉาทิฐินี้เลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในบรรดาโทษทั้งหลาย มีมิจฉาทิฐิเป็นโทษอย่างยิ่ง ดังนั้น คนที่มีความเห็นผิด เพราะว่าเขามีจิตที่ตั้งไว้ผิด ดังเรื่องของนายันทะผู้เลี้ยงโค พระผู้มีพระภาคตรัสได้ทรงยกขึ้นมาตรัสไว้เป็นตัวอย่างว่า จิตที่ตั้งไว้ผิด พึงทำให้ได้รับความเสียหาย ยิ่งกว่าความเสียหายที่โจรเห็นโจร หรือผู้จองเวรเห็นผู้จองเวรจะพึงทำให้แก่กัน^{๒๗} หรือเรื่องของผู้มีความเห็นผิดว่าบุคคลในโลกนี้ตั้งจิตไว้ผิด กล่าววาจาผิด ทำการงานทางกายที่ผิด มีความขวนขวายน้อย ทำ

^{๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๔-๕๕/๕๓-๕๘.

^{๒๖} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๒๑๐/๒๘๕.

^{๒๗} ข.ข. (ไทย) ๒๕/๔๒/๓๕.

กรรมอันไม่เป็นบุญไว้ในชีวิตอันน้อยในโลกนี้ เขามีปัญญาทราบดี หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในนรก^{๒๘}

ความเห็นผิดในหลักการที่เป็นส่วนจริยศาสตร์ในปรัชญาจารย์ว่าน่าจะเป็นเรื่องที่ขัดแย้งต่อคำสอนที่เป็นสากลของคำสอนในลัทธิความเชื่ออื่น และเป็นอันตรายต่อสังคมอย่างมากทรศนะของพุทธปรัชญา

ส่วนเรื่องที่ปรัชญาจารย์พิจารณาวิจารณ์การทำบุญแล้วอุทิศไปถึงผู้ตายได้ ต่อไปคนจะไปกระทำความดีที่ไหนก็ไม่ต้องเตรียมเสบียงกรังติดตัวไปให้ลำบาก ก็สั่งให้คนที่อยู่ทางบ้านทำบุญแล้วอุทิศบุญกุศลไปให้ก็ได้ นั่น เรื่องนี้พญจารย์วิจารณ์ผิดไม่ตรงประเด็น เขาพูดถึงการทำบุญแล้วอุทิศผลบุญไปให้ผู้ตายในโลกหน้า แต่จารย์เขาพูดเรื่องทำบุญอุทิศกุศลไปให้คนเป็นในโลกนี้ จึงเป็นเรื่องไม่เหมือนกัน คุณเขาพูดถึงเรื่องเปิดแต่จารย์เขาก็กลับไปพูดถึงเรื่องห่าน แม้จะเป็นสัตว์คล้ายกันแต่ก็ไม่ใช่อีกอย่างเดียวกัน

เรื่องปรัชญาจารย์หรือลัทธิวัตถุนิยมทั้งหมดดังกล่าวมา เห็นได้ว่าคนในสมัยปัจจุบันที่แสดงความเห็นว่า จิตวิญญาณไม่มี บุญ บาปไม่มี โลกหน้าไม่มี นรก สวรรค์ เป็นต้น ไม่มี ก็ไม่ได้เป็นเรื่องที่แปลกทันสมัยแต่อย่างใด แต่เป็นเรื่องเก่าเรื่องล้าสมัย เพราะมีคนคิดกันมานานแล้วในทุกยุคทุกสมัยและในทุกสังคมดังแสดงมาแล้ว

^{๒๘} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๔๒๓-๔๒๘.